

DIETARI DEL PRIMER MIG MES DE GUERRA (LONDRES, 1939)

CARLES PI I SUNYER

Barcelona, setembre de 2014
www.pisunyer.org/arxiu/recerca

Primera edició: Barcelona, 1993
© Fundació Carles Pi i Sunyer, 2014

Chapham Common, Londres, l'estiu de 1939. Carles Pi i Sunyer i Carme Cuberta amb la seva jove, Pepita Macau (esposa de Josep Pi i Sunyer) i els seus fills Núria i Oriol.

1 DE SETEMBRE

La invasió de Polònia per les tropes alemanyes a les primeres hores del matí d'avui marca un tombant decisiu en la història del món. Però en el nostre carrer, força apartat del tràfec, no es veuen encara els senyals de la inquietud del dia. Afinant-ho molt, una soledat major que l'acostumada, la manca de les colles de criatures que normalment juguen i esvaloten a l'aire lliure, alguna mestressa de casa que enganxa tires de paper als vidres o posa cortines negres a les finestres, un auto on són encabides un munt de maletes i mantes enrotllades. Com també l'anunci vague de la impressió que després ens sobta tot d'una, uns passos més enllà, en sortir a l'avinguda del *common*. La carretera de Clapham, una de les destinades a l'evacuació, està convertida en camí de direcció única. Barrejats amb els tramvies i busos, hi trepida una corrua d'autos, plens de gent, curulla de farcells, amb maletes estintolades als parafangs, amb piles de

bagatges damunt del sostre. Una filera de cotxes carregats, sobretot, de dones. En un tàndem, una parella de les que surten els *week-ends*, mantenen als dos costats, en un equilibri inversemblant, un castell d'andròmines. Des de la porta d'una conductora, plena de mobles i matalassos, una senyora respectable, asseguda en una butaca enfundada, sembla esguardar amb suprema indiferència la vana i sorollosa fugida de les coses humanes. En un auto atapeït de criatures i de gossos, una mascota que es gronxa en la finestra de darrere, fa, amb el seu rostre de ninot, una ganyota burlesca.

Soldats, molts grups de soldats. Soldats amb gorra, soldats amb boina, soldats amb casc, soldats amb els rossos cabells que l'aire despentina. Soldats damunt de camionetes i autos, en tramvies, a peu. Soldats de pell colrada, de complexió forta i cara somrient. Soldats impertorbables, serens enmig de la confusa commoció del dia. Soldats amb una decisió franca, jove i coratjosa.

A la tarda, anem al centre de Londres. A les cinc d'aquest dia feiner, es veu més desert que un diumenge. A la vorera de Leicester Square, les portes, els llums i els cartells dels cinemes criden en va un públic absort per altres preocupacions. L'Eros graciós, de Picadilly Circus, sembla sorprès de trobar-se tan sol, sense el tumult del tràfec que sol ordenar des del seu sòcol de pastisseria. Als carrers del Soho, les colles ocioses dels meridionals no criden com els altres dies. Davant de la National Gallery, embalen embolcalls de quadres en una gran conductora. Els coloms de targeta postal del Trafalgar Square s'arraceren, com tot Anglaterra, a l'ombra d'un Nelson que voldria reviure. Mans pietoses han posat uns poms de flors al peu del monument a *miss* Cawell. A Whitehall, els homes saluden amb més respecte, en passar per davant del Cenotafi. I uns grups de gent aguanten la pluja que comença a caure, al davant de les reixes del Parlament, on es diuen en aquesta hora paraules que tindran ressonància històrica.

La tarda va passant, lentament, en una inquietud somorta. Els cartells dels diaris es renoven, amb els grossos titulars truculents, com un seguit d'explosions que detonen en la boira grisa. La gent arrenca dels venedors ambulants les noves edicions, com els fulls d'almanac en una hora febril. Les dones miren emocionades un dels innombrables balons de barratge antiaeri, que puja tot just darrere del bloc d'edificis dels ministeris. Un grup de soldats, equipats per a la guerra, es reuneix sota els cavalls del carro de Bodiccea, al pont de Westminster. Pel Tàmesi es mou lentament un tren de barcases, gairebé enfonsades i curulles de càrrega, arrossegat per un macís remolcador. Carrer de Lambeth avall passa un regiment de cavalleria. En arribar a la carretera d'evacuació, s'hi troba —altra vegada cabalós— el corrent de vehicles que surten en filera trepidant i interminable. Enmig del brogit, la preocupació i el soroll, continuen immutables i calmosos, sòlids i forts com la pròpia solidesa britànica, els policies del trànsit.

El capvespre s'enfosqueix damunt del *common*. Plovisqueja. Les màquines excavadores, amb el panteix dels motors, mouen les grosses pales que graten la terra. Sota la cortina humida, les tendes del campament de soldats semblen més camuflades. De les xemeneies de les cuines de campanya surt una lleu fumerola que es va fonent en la boira. Els canons antiaeris, que

descansaven indolents, apunten, vigilants, cap enlaire. El cable d'un baló perdut entre els núvols sembla ensenyar als homes el camí que porta a l'inconegut. En tornar al carrer apartat, la fosca s'ha fet més densa, i la pluja, més espessa. La gent de les cases improvisa, amb papers i cortines ventureres, el *black-out* ja ordenat per a aquest vespre. A poc a poc s'apaguen les clarors, s'esborren les esclatxes que deixarien passar un raig de llum. Una hora després, el carrer és fosc, sense cap tènue transparència il·luminada. I la gran ciutat va adormint-se, amb el pesombre d'una inquietud no resolta, en la desolació d'una nit negra, sota la lenta monotonia de la pluja...

2 DE SETEMBRE

Londres s'ha despertat amb un dia de xafagor meridional i amb un cel pigallat de balons; s'eleven, incomptables, en el blau i entre els núvols. És un espectacle imprevist, inèdit. A primera hora, la nena petita del costat de casa ja s'entretenia a fer-los servir per aprendre a comptar: «Un, dos, tres...», fins que es perd. Són tants, que sembla que, més que per a una utilitat efectiva, els hi han posat per donar confiança a la població. Dia d'incertesa, en què tothom està pendent de les notícies de la ràdio, en què el destí, el dolor, la tragèdia, semblen suspesos de les gestions alambinades d'aquells homes correctes que es diuen diplomàtics. Dia lent, fatiga de tantes hores de no fer res i de pensar en tantes coses. Els cartells dels diaris diuen només que Polònia resisteix..., exalten el nombre d'avions alemanys abatuts. La ràdio dóna el discurs de Daladier, les declaracions de lord Halifax; l'amenaça és cada cop més pròxima, però vivim un parèntesi indecís; i la gent no vol perdre encara una darrera llueur d'esperança. El símbol del dia són aquests nens veïns que, a la porta de casa seva, esperen l'autobús que ha d'evacuar-los. Són dos nois i una noia; porten a tall de bandolera una motxilla amb la roba, un saquet amb la capsa de la màscara contra els gasos i un rotllo de periòdics infantils.

La tarda va passant amb la mateixa incertesa. La preocupació ambient sembla aombrar encara més la grisor dels carrers del suburbi. Als Woolworths no hi ha l'animació dels dies anteriors. La secció on venien la tela negra i els papers per al *black-out* ha exhaurit les existències. Els taulells dels horòscops, abans tan concorreguts, i dels quals sortien les noies contentes de llegir uns auguris més aviat benevolents, estan també solitaris; és que avui cadascú té la consciència d'enfrontar-se a un destí dur i incert... El dia passa: s'acosta el capvespre, i l'angoixa sembla fer-se més densa amb la fosca.

A la nit, després de l'assaig d'ahir, l'obscuritat és completa. Per les vores del *common*, la corrua d'autos és com una cursa de cuques de llum que es mouen apressades, una darrere l'altra. Il·luminats amb una lívida llum blavenca, passen perduts dins l'ombra, com uns cossos astrals, espectres de tramvies. La nit és plena dels fantasmes del dubte, del temor, de la incertesa. Fosca i silenci...

Més tard, molt més tard, es comença a sentir, com un presagi sinistre, el rodolar dels trons llunyans. És només una tempesta que s'acosta. La pluja rebotja, violenta, contra els vidres. Els llamps aclareixen els rengles de cases closes i els carrers deserts. Els trons retronen com un

pressentiment de bombardeig. I a milers de llits, la gent torna a condormir-se inquietament, amb el pobre consol que la tempesta no és encara la guerra.

3 DE SETEMBRE

El cel és serè, netejat per la pluja; els núvols de la nit s'apilen a l'horitzó, com les teranyines d'un mal somni que voldríem oblidar. La natura ofereix un visatge amable i bucòlic. L'herba molla té una verdor més tendra, l'oreig fa vinclar els arbres i les fulles brillen al sol. Però, dins la pau del matí, comença a sentir-se, indecisa, somorta, llunyana, una remor per a nosaltres massa coneguda: bruel de sirenes.

L'udol es fa més persistent, imperiós, inconfusible. Són tres quarts de dotze. És el senyal d'alarma. La gent surt al carrer, a les finestres. Es fan rotllos de veïns. Un d'ells ens diu la nova decisiva que encara no sabíem; inconvenients de no tenir encara ràdio. Però potser haurà estat millor. El dia era tan bell! Mitja hora fa, que el primer ministre ha anunciat que, no havent rebut resposta de les proposicions fetes a Alemanya, des d'aquell moment Gran Bretanya s'hi considerava en estat de guerra.

En el dia assolellat i la quietud del suburbi, l'hora tràgicament decisiva sembla fugissera i feliç com qualsevol altra sense història. Tot seguit vénen els *wardens* de la defensa passiva, amb els cascs negres, i exigeixen a tothom que entri a les cases i tanquin les finestres. El carrer queda desert. L'udol de les sirenes ha estat llarg, lent.

Damunt de Londres van elevant-se els balons de barratge, recollits durant la nit tempestuosa. Sembla que proven a veure quin s'enlaira més de pressa. Des d'una finestra alta es veu el cel serè, amb unes taques de núvols blancs, que passen a poc a poc, com grans veles empeses pel vent. El neguit de les ànimes no trenca la gran pau del matí. No triga gaire a finir l'alarma. Els arbres van gronxant-se indolentment. L'ombra és remorosa pel bressoleig de les fulles. En la calma del blau, els balons brillen com bocins de vidre que reflecteixen els raigs del sol. Immòbils, llunyans, semblen lligats al destí d'una estranya i inconeguda aventura...

La tarda ha passat indecisa i calmosa. Uns quants amics vénen a casa. La inquietud dels grans interrogants del món es trenca i refracta en cada ànima els multiformes colors del prisma de les pròpies angoixes. En les converses d'aquest grup d'homes i dones, cadascun afeixugat pel pes de les seves preocupacions i temors, hi ha tota la tristesa de la nostra època: la desolació que dona a les vides el fet de sentir-se indefenses davant de l'agressió de la violència. La fallida d'una civilització que ha menyspreat per inútils, i ha renegat per molestosos, els principis ideals i ara veu que, sense ells, el món corre cap a la ruïna i la mort; i que és la pròpia pau (això tan humil, tan íntim, però tan volgut), allò que és la vida de cadascú i dels seus, la que està en perill.

Semblava que, per a viure tranquil, ignorat, indiferent a tot, bastava tancar-se a casa, recloure l'esperit, renunciar...; i ara hom veu que no és així, que és la mateixa vida, el benestar senzill, allò que cal defensar asprament, dolorosament; que cal combatre coratjosament per a no perdre'ls. Nosaltres ja ho havíem après en l'agonia d'un sofrir sense esperança; el nostre poble en porta les ferides sagnants a la carn martiritzada. Però el món no ho sabia. I ara comença a

comprendre-ho, esbalaït d'estupor i de sorpresa. I l'angoixa de tots, la preocupació general, en constatar els desavantatges que deriven de les vacil·lacions, els errors i les febleses, és la de preguntar-se si encara s'hi serà a temps...

A la nit torna a despertar-nos l'udol llarg i queixós de l'alerta. El bruel de les sirenes no prou sincronitzades s'allarga, s'eleva i decau, i insisteix oscil·lant i persistent. A l'ombra de la ciutat fosca és com un plany sense consol. A la fi passa l'alarma, i la ciutat pot dormir en pau la primera nit de guerra.

4 DE SETEMBRE

Hem vist marxar de la caserna un comboi de soldats d'un regiment de tancs. La sortida té la normal naturalitat de la d'un equip esportiu que anés a jugar un partit de futbol. Els soldats, joves i forts, amb el vestit caqui i la boina negra, i la cara seriosa però decidida, puguen per grups als camions que han de portar-los qui sap on. Davant de la caravana, en un petit cotxe de turisme, van el comandant, petit, eixut, de rostre enèrgic, canós, i un ajudant alt i rialler. Porta el cotxe una conductora jove i bonica, amb la gorra, d'ampla visera enfonsada, tapant-li els cabells. Darrere del comboi, altres camions amb impedimenta: bagatges, taules de posts, cadires, fardells lligats, i dues motocicletes, lluent, noves... En el moment de marxar, unes paraules d'adéu al petit grup de dones i als familiars que els acomiaden des de la vorera... Uns gestos de comiat, que van minvant amb l'allunyament i entre el trànsit de la ciutat.

El dia és tan serè que la natura sembla revenjar-se dels designis de mort; poques vegades, amb el clima de Londres, deu ésser tan imperiós el conjur de la pau. Hom diria que penja de la verdor amiga de l'herba, que està suspès del lleu gronxar de les fulles dels arbres que va caient a poc a poc, de la blavor serena d'un cel inefablement quiet. Fins els balons de barratge que espuirgen al sol semblen joguines de festa més que no pas enginys de guerra.

Londres, més desert que de costum, amb poc moviment, té també un visatge apacible. Serà potser l'encís del dia, potser el temperament britànic, potser la manca de temps per a les accions importants; però ens trobem molt lluny de l'aspre i patètic dramatisme de les hores exasperades viscudes en la nostra ciutat. Les notícies de Polònia no són bones. Ni la premsa ni la ràdio ho amaguen; ho criden als ulls de tothom, a ple carrer, els títols sintètics dels cartells dels diaris. La gent tindrà potser un séc més acusat de preocupació en la cara seriosa, però no perden la lenta serenitat, que mai no podran perdre. A nosaltres, més neguitosos, ens sembla que aquella altra tragèdia del front llunyà hauria de provocar una reacció més immediata i visible. I si arribem a intuir, més que a comprendre, la seva manera de sentir, més que per raciocini serà per la força suggeridora d'una imatge.

És cap al tard i passem a peu per un pont del Tàmesi. Pel riu s'arrossegueu lentament els trens de barcases. Pels molls passen fileres d'autobusos i camions. Els darrers raigs de sol dauren l'edifici del Parlament. A l'entorn i al lluny s'endevina la ciutat forta, sòlida, decidida. Aquella bellesa que Londres indubtablement té, però que és tan avara de mostrar, es desplega als nostres ulls amb tot el seu encís i puixança. La imatge és d'una grandesa massissa. Abocats damunt de la barana del pont, davant la ciutat que va esborrant-se en el capvespre, és quan

compremem el sentit profund d'aquesta hora històrica. Els dies que vivim, amb la diversitat de les seves anècdotes, amb les coses que es comencen i que encara no es veuen prou, amb els temors immediats i les remotes esperances, representen, amb tot, no res menys que una fita del destí: el moment en què Anglaterra s'ha decidit a barrar el pas a aquells que havien somniat ambiciosament ésser els amos del món. Allò que representa aquesta decisió (si són prou per a fer-nos-la comprendre els exemples de les lluites a mort que al llarg dels segles ha sostingut Anglaterra, i ha acabat per guanyar-les) ens la fa sentir millor, plàsticament, la imatge de la sòlida i serena grandesa de Londres, en un capvespre de tardor, vista des d'un pont del Tàmesi...

5 DE SETEMBRE

Londres ens ha guardat aquesta visió inèdita: tots els que van pel carrer porten disciplinadament la caixeta de cartó de la màscara contra els gasos, que els reglaments obliguen a no deixar mai. Tothom la duu: el senyor estirat i el treballador modest, la noia jove i la senyora encartonada. La majoria la porta al costat o darrere l'esquena, sostinguda provisionalment per un simple cordill, o per una faixa o corretja. Altres, més ordenats, l'envolten d'un petit sac de lona; altres, més elegants, amb una funda de cuir. Una senyora distingida la sosté lligada amb un cordó entrecreuat, com si fos un present de dolços que vingués de comprar en una confiteria de luxe. Els més descurats la porten senzillament penjada entremig dels paquets, amb una nansa de cordill, o embolicada entre els diaris en els quals acaben de llegir les darreres notícies de la guerra. Les fotografies dels periòdics deixen veure com la porten la reina i els ministres, els polítics i els buròcrates, els policies i els soldats, els dependents i les mecanògrafes... Sembla una moda, i malgrat l'horror de la idea que enclou, té un punt de novetat encuriosida. Dies a venir hi haurà un tractat a escriure sobre la manera de dur les caixetes, i una psicologia a aprendre, a través d'ella, que permeti endevinar el caràcter dels qui les porten.

És hora foscant quan passem pel *common*. Damunt d'un banc parlen dos enamorats, absorts a mirar-se i contents de sentir-se junts. Abandonades, al costat, hi ha les dues caixetes. De primer, potser els donaren motiu de conversa: qui sap si han volgut mirar-se, grotescs, amb la carota de goma i ulleres de mica. Potser hauran rigut, potser hauran sentit una esgarrifança estranya en veure's tan lletjos. Però ara semblen haver-se'n oblidat. També sembla negligir-la un vell que està sol, uns bancs més enllà. Què deu pensar-ne, de la caixa que porta? ¿S'arrapa amb ella a la vida, per dura i cruel que sigui, encara que tingui per símbol aquesta màscara de lletjor que ha de defensar-lo contra l'esperit del mal? ¿O la porta perquè sí, ja que l'hi obliguen, però la té oblidada perquè, al tombar de la darrera cruïlla, ha arribat a comprendre que no cal esforçar-se a voler viure, que no val la pena...?

6 DE SETEMBRE

La tarda és grisa. De matí encara feia sol, però els núvols han anat agombolant-se, i el capvespre és tardoral i rúfol. Sembla que caigui, damunt de les coses inanimades, el mateix

pes feixuc que abalteix l'esperit dels homes. Les noves del front llunyà són poc afalagadores. I fins i tot, sense voler produir un descoratjament desolat, crea com un descontentament interior, un dubte de la virtualitat de la justícia, en veure com la força brutal, encara que sigui momentàniament, pot vèncer i pot vanagloriar-se del triomf, enorgullir-se de la raó que per alguns l'èxit representa. La tarda, damunt de la grisor del parc cobert per retalls de boira, ritma amb la tristesa de l'ànima...

Com auguri de tardor ha sorgit en el prat una florida de monstruosos bolets d'una nova mena: terroses tendes de campanya dels soldats de la defensa passiva antiaèria. Però l'aspecte del campament ha canviat del que tenia els primers dies. Allò que era indiferència s'ha convertit en preocupació; allò que era amable, en seriós. Fins els vestits, els cascs de color de terra, els canons que apunten enlaire, els sentinelles que fan la guàrdia amb fusell en comptes del bastonet de fusta, els sacs terrers de les trinxeres i els refugis, la manca de curiosos... Enmig d'un parc de Londres, la imatge de la guerra.

7 DE SETEMBRE

Torna a fer bon dia. Si no fos pels espectres de les fulles mortes, que donen a l'amable catifa de l'herba molsuda l'aparença d'un camp de batalla l'endemà de la desfeta, vagarien altre cop pel matí, irrefrenables, les esperances. Unes petites flors grogues es redrecen, en la seva modestia, a la tebior del sol; uns ocells reflen i es responen des del brançam dels arbres. Què deuen dir-se en aquest matí assolellat, caliginós, en què allà lluny els homes s'odièn i es maten! Quin crim, d'haver desencadenat, amb l'agressió, la guerra! Quina falta de poder, no haver-la deturat! Resultaria difícil, i probablement injust, personificar les culpes en un conjunt de factors tan complexos i de responsabilitats tan diluïdes. Però, certament, hi ha hagut feblesa, passivitat, càlcul i manca de coratge davant del desencadenament progressiu de la violència, que han permès arribar a la catàstrofe. Una fallida difusa. És probable que, d'haver estat més franca la condemna dels qui tenien autoritat moral per a dictar-la, la tragèdia no hauria vingut, o estaria plantejada d'una manera diferent, amb un futur menys incert. A la humanitat, li ha mancat, en aquesta hora el sant o el geni digne de la grandesa del moment.

Avui, els diaris porten, com a dues noves del dia, unes paraules del Papa i la declaració de neutralitat feta pel president Roosevelt. Les paraules del Papa són una condemna en to menor de l'agressió alemanya a Polònia. Però són massa tímides i tardanes. El moment demanava més fervor que diplomàcia. I allà, a l'altra banda de l'Atlàntic, el president també sembla indecís. Fóra injustícia desconèixer i menystenir la seva lluita contra l'esperit reclòs, egoista, de curt horitzó, d'alguns sectors i nuclis nord-americans. És cert que, en el combat per ell emprès, ha estat vençut a les primeres batalles; però el tràgic moment en què els fets li donen la raó, és el millor per a proclamar-la cruament.

Som lluny i no sabem els secrets ni coneixem els ressorts de la política internacional nord-americana; potser és una tàctica prudent, per a preparar-se per a un nou assalt amb més seguretat de reeixir. Però sabem que també allà lluny, a l'altra banda d'Europa, hi ha una nació destruïda, ciutats en runes, exèrcits en derrota, dones que pateixen i homes que moren:

aquest pesombre de sang i de llàgrimes que tant comprenem els qui l'hem sentit en carn viva. Perquè aquesta hora, més que l'habilitat política exigiria el gest que torça el destí. Són tants els qui han oblidat la humana lliçó de sant Pau, quan diu que «aquell qui veu patir el germà i, podent salvar-lo, no ho intenta, es fa culpable del seu sofriment!».

És dolça d'assaborir la beatitud de la pau en l'íntim recés, però com sentir-la, si n'hi ha tants que no en tenen! Poques vegades, com en aquests matins serens de tardor, la natura sembla arrapar-se tan desesperadament a la pau. Però les petites fulles mortes, que van caient de l'arbre, ens porten com un record elegíac dels soldats que moren, de la guerra, que allà al lluny, precipita la seva devastació desoladora.

8 DE SETEMBRE

Com pesa, dintre de l'esperit, aquesta monotonia dels dies que s'arrossegueu iguals i lents quan encara no ha transcorregut una setmana de la declaració de la guerra! Ha passat l'emoció inèdita de les primeres jornades, i aquestes hores buides, viscudes en la grisor suburbial, fan sentir l'angoixa de comprendre la transcendència que poden tenir per al món els fets que ocorren tan lluny, i en els quals hom no pot fer-hi res. Probablement, la impressió d'impotència d'un home qualsevol, tancat en una casa anònima d'un carrer com tants altres d'un burg londinenc, és semblant a la que, molt engrandida i més complexa, deuen sentir els dirigents de les democràcies davant l'esfondrament de Polònia. Aquesta convicció de no poder fer res efectiu, eficaç i prou ràpid, per a evitar una desfeta que tant pot repercutir en el curs de la guerra, i aquest sentir-se febles per ésser vulnerables en el punt atacat, causa en aquests dies serens de tardor la desconhortada malenconia d'haver d'assistir, com a espectadors indiferents i impassibles, a un dels cruents i dolorosos episodis de la lluita en la qual es juga tot allò que per a nosaltres és la més profunda, la més noble i alta motivació de la pròpia vida. Res més trist que viure una guerra —voluntat tibant i sacrifici heroic— en l'encongiment suburbial, en la lassitud monòtona d'unes hores mortes, en les quals hem de restar amb els braços plegats, sense fer res, amb tant d'afany com tindriem de fer, de treballar, de combatre...

Per treure'ns de sobre el pes del dia inútil, sortim de nit pels carrers de la ciutat esborrada en la fosca. El sentiment és de reviuire la mateixa emoció viscuda abans a Barcelona, a Madrid, a València. Els perfils de les cases s'arreglaren com un camí d'ombres. A les cantonades, drets als costats dels petits refugis de sacs terrers, s'endevinen els guàrdies de torn de la defensa passiva. El *common* és una gran taca negra; damunt de l'aigua de l'estany corren, fugissers i vacil·lants, els lleus reflexos dels llums esmorteïts dels vehicles que passen per la carretera de l'altra banda. A les cruïlles de major trànsit, els llums de senyals, cegats per la placa que només en deixa sortir una reduïda espurna, i amb el joc alternat de verds, grocs i vermells fan la impressió d'un port inconnegut, en arribar-hi des del mar en una nit obscura. Hi ha força gent pel carrer: colles de joves —possibles soldats— que canten tonades populars, i grups a l'espera dels autobusos, que sorgeixen de l'ombra com lívides aparicions fantasmals. I després, als carrers més apartats, un altre cop el silenci. I la fosca. Una nit de ciutat que ens

recorda la basarda que fa sentir una nit a muntanya.

9 DE SETEMBRE

Si hom volgués, o pogués, definir la característica profunda d'aquests dies que passen lents, sense fets decisius ni novetats espectaculars en el front occidental, probablement hauria de fer la definició d'una preparació curiosa, metòdica i massiva, que procuri rescatar el temps perdut i suplir la manca de preparació real. L'home del carrer pot intuir el vast i complex treball d'ordenació que deuen fer en aquests dies; imagina l'activitat que regna en els centres oficials per a anar posant en pràctica els projectes més o menys preparats, els serveis més o menys previstos; però en una ciutat tan extensa com és Londres, sols li arriben els darrers serrells dels esquemes de conjunt, i ha d'imaginar-se'ls per l'observació de nimis detalls i de fets sense importància. Un xic a tot arreu, però més en aquesta terra, és sempre, un cop esdevinguts, quan sabem que els fets que ens semblaven espontanis responien a un pla metòdicament executat. Sabem avui, per exemple, que l'evacuació dels primers dies, amb el corrent aparentment desbordat i tumultuós de la riudada de vehicles, es féu en conjunt amb un ordre i una exactitud que honora l'organització britànica. Sabem també que hi ha amics nostres, metges, que ocupen des de primera hora el lloc previst en els hospitals respectius; i que altres amics, mobilitzats en els serveis auxiliars, hi treballen afanyosament. Tot això ens deixa entreveure algunes malles de les xarxes tupides de les diverses organitzacions que es relacionen, s'interfereixen o se subordinen les unes amb les altres. Però, des del carrer suburbial, hem d'endevinar-les per petits detalls, com per exemple aquesta brigada d'obres que va enganxant per les parets els cartells de fons blanc i lletres vermelles —*Air Raid Shelter* i *To Fire Brigades Station*— amb una fletxa indicadora del lloc on hi ha el refugi o l'estació contra incendis més pròxims, amb els quals ensopeguen els nostres ulls a tots els carrers de Londres; o bé aquest altre grup d'homes que pinten amples faixes blanques a les andanes de les parades dels autobusos i als sòcols dels senyals lluminosos reguladors del trànsit.

Aquesta tasca d'organització ha quedat avui confirmada públicament amb la declaració oficial del govern britànic: diu que Anglaterra es prepara i pren les disposicions necessàries per a fer front a una guerra de tres anys de durada. La declaració és com un saludable reactiu i un vigorós estímul per a l'opinió pública, un xic confusa i desorientada. I ha estat una resposta oportuna a les paraules de Göring, qui, parlant als obrers d'una fàbrica de municions, ha fet un discurs estrany, agre, deslligat, amb bromes de cerveseria i bravates de caserna, però en el qual, enmig de les amenaces apocalíptiques de sempre, s'hi barregen, també com sempre, insinuacions hipòcritament pacifistes, al servei d'una tèrbola maniobra corrosiva, dirigida a esmicolar la moral de la rereguarda i de la qual comencen ja a dibuixar-se'n la modalitat i el propòsit. Això dóna un major valor a la declaració del Govern, que representa la resolució decidida de proseguir la guerra fins a la fi, costi el que costi.

La declaració ha estat també convenient, perquè les notícies que es fan arribar al públic anglès són més aviat poques i massa concises. El Ministeri d'Informació és objecte de severes

crítiques per l'eixut laconisme de les seves comunicacions, que contrasta amb la profusió desbordada de la propaganda nazi. Però, malgrat el silenci que envolta tota acció de caràcter militar, els anglesos, amb el vell orgull d'un poble mariner, tenen la certesa que la Navy munta la guàrdia i treballa eficaçment; el dramàtic torpedineig de l'*Athenia*, l'endemà de la declaració de guerra, representa l'inici d'una violenta campanya submarina; i avui tots els vaixells de la flota britànica, dels més potents als petits rampinadors de mines, hi lluiten amb coratge i eficàcia. Tot sovint són els tripulants de les petites barques, gairebé sense nom, els qui en la seva tasca desconeguda en la tempesta i en la nit contra els riscos del mar i els paranys de l'enemic, han de posar-hi més tremp i heroisme. I entre tots, grans i xics, asseguren el bloqueig d'Alemanya i el proveïment i el lliure trànsit cap a Anglaterra. Mentrestant, pel nombre de soldats que hom veu que s'entrenen i pel moviment que s'observa, la gent també està convençuda que, calladament, d'una manera contínua, va traslladant-se a França un cos d'exèrcit expedicionari. I, finalment, hom té una confiança esperançada en la RAF, la nova aviació anglesa que ha pres un gran desenvolupament en els darrers temps, i que augmenta i augmentarà cada dia. De la seva audàcia ofensiva n'és testimoni el raid damunt Kiel; i la seva eficàcia defensiva és per a tothom una sòlida garantia de seguretat, davant les possibles incursions germàniques. Eficàçment protegida a l'interior, i cada vegada més armada amb les seves forces de mar, terra i aire, amb la col·laboració dels dominions, que han anat posant-se voluntàriament, l'un darrere l'altre, al costat de la metròpoli, Anglaterra es prepara, sense faramalles, esgarips ni soroll, però amb una passa decidida i ferma, per a una guerra llarga i aspra; però que, un cop començada, vol portar fins a la fi, i la vol guanyar. No altre pot ésser el profund sentit d'aquests dies de preparació, en els quals ens sembla que no passa res perquè, en la quietud del suburbi, veiem només algun camió escadusser ple de soldats, o unes brigades d'obriers que enganxen a les parets els cartells indicadors dels refugis o pinten amb faixes blanques les calçades i voreres.

10 DE SETEMBRE

Fa una setmana, el bruel estrident de les sirenes esquinçà la quietud calmosa del matí de diumenge. La novetat o el temor féu sortir al carrer la gent encuriosida; i en restà tot el dia l'emoció somorta del perill pressentit i de la primera jornada de la guerra. Avui, el matí torna a tenir la plàcida buidor de les festes dominicals angleses. En realitat, els darrers dies, amb els aparadors de les botigues tancats i la manca de gent i de trànsit al carrer, ja semblava un xic que visquéssim en un diumenge emperesit d'anar-se'n. Per això, avui que ho és de debò, se sent encara més la sensació de la normalitat que va restablint-se. El dia passador permet que el parc estigui força concorregut; la gent envolta, encuriosida, el campament dels soldats de la defensa antiaèria. A la tarda, el públic s'agombola a les portes dels cinemes, que han tornat a obrir-se a les zones considerades com a segures.

Es coneix que ha passat una setmana; i en aquest curt període de temps s'ha produït una petita revolució dintre del cervell de cadascun dels londinencs: han canviat molts conceptes i s'ha fet més sòlida la confiança. La sorpresa del primer dia, la incògnita de les coses

inesperades, el temor d'una guerra total, el pesombre tantes vegades repetit i explotat pels alemanys del cop de massa, del *knock-out*, de la decisió fulminant, que tenia atemorit el món, havia niat també en els replecs més íntims de les circumvalacions cerebrals dels ciutadans anglesos. Anaven a la guerra —i això valora i honora el seu gest— per raonament i per deure; però, en el fons, tenien l'aprensió invencible d'una amenaça incerta i monstruosa. Ara, passada una setmana, l'amenaça no s'ha convertit en terrible realitat.

Del fet poden donar-se'n moltes explicacions lògiques: la concentració dels elements combatius alemanys al front oriental, el desig de no produir estralls i reaccions inevitables de les dues nacions democràtiques, que impossibilitarien la maniobra pacifista que comença a dibuixar-se. Però no importa que la raó ens digui que l'efectivitat del perill pot ésser avui igual que el primer dia; el fet és que l'efecte psicològic de la desmoralització inicial massiva ha fallat. La guerra portarà —qui podria dubtar-ne?— molts sofriments, paranys i decepcions; però, la possibilitat de guanyar-la fulminantment, l'han perduda els alemanys en aquesta setmana morta en la qual, damunt l'illa, no ha passat res.

11 DE SETEMBRE

El canvi d'aspecte de la ciutat, que presenta una fesomia diferent de la que tenia fa pocs dies, és degut sobretot a la profusió desbordant dels sacs de terra. Com en una decoració de teatre que conservés el mateix teló de fons, però en la qual s'haguessin posat uns bastidors i primers plans de tramoia, així també, a qualsevol que sigui el lloc cap on girem l'esguard, sempre hi trobem la visió escenogràfica dels munts de sacs terrers. N'hi ha per tot arreu, i col·locats en les formes més diverses, insospitades i inversemblants. Ara comprenem el treball ininterromput de les màquines excavadores del *common* i de les que fan el mateix treball a tants altres llocs de Londres, i on van a parar les grans paletades de terra que els obrers llogats per a aquesta feina ensaquen sense afanyar-se massa, però amb metòdica continuïtat. Són els milers i milers de sacs que desfiguren l'arquitectura i la perspectiva de la ciutat. Els munts de sacs que apuntalen els edificis, que tapen aparadors i finestres, que fan com un glacis de protecció al davant de les portes, que cobreixen els monuments, que formen petits refugis per als guàrdies a les cruïlles dels carrers. Construccions senceres, sòlides fortaleses, catedrals atrevides, formades per sacs, parets, murs, fonaments, terraplens, talussos, contraforts, voltes; tota mena d'elements constructius de resistència, de revestiment o de reforç; una gran multiplicat de petites architectures com les que fèiem quan érem nens amb les fustes de les caixes de construccions de juguina. Arreu la nota grisa i polsosa dels munts de sacs de terra.

Influeix també en el fet de trobar la ciutat menys acolorida i viva, a part de les menors densitat i moviment de la gent al carrer, l'haver tapat aparadors i finestres, quan no amb sacs de terra, amb grans porticons de fusta. També, en pocs dies, s'ha improvisat el tancament de les obertures que donaven vida al carrer. Moltes fustes estan encara sense pintar, la majoria té una capa de gris, i la uniformitat del color dóna a les façanes una morta monotonia. Només la treuen —i és l'altra nota característica de la disfressa de la ciutat— les pinzellades de pintura blanca. La pintura blanca disputa als sacs de terra la preeminència a donar el to característic a

una ciutat preparada contra els atacs dels avions enemics. La fosca completa i absoluta de les nits, deguda a la rigidesa del *black-out*, obliga a prodigar a tort i a dret les taques blanques, que són, a l'ombra nocturna dels carrers, més tènues i vagues senyals de guiatge i referència. Ratlles indicadores a les calçades i les voreres, faixes a les façanes, a les tanques, a les reixes, als arbres, als senyals de trànsit, a les bústies de correus, a les parades de tramvies: a tot arreu, una profusió i diversitat de pinzellades blanques, que són com un subratllat de neu fangosa en un paisatge gris. Però el blanc no tan sols entra tant en la urbanització de la ciutat; ha conquerit també els qui han de moure's en la fosca i amb ell creuen estar més protegits. Això dóna origen a les disfresses de *black-out*, portar quelcom de blanc per a distingir-se en la negror de la nit. Barrets amb llaços, corbates, solapes, cinturons, fundes de caretes contra els gasos, tota una sèrie de foteses i galindaines blanques, barreja d'utilitat presumpta i de coqueteria ingènua. Automòbils amb els parafangs pintats de blanc, camions amb grans taques blanques, carros pesants amb cavalls robustos que porten un petit barret clar, disfressats també de *black-out*. Com una festa d'un carnaval malenconiós, adornada en blanc. La imatge d'un Dimecres de Cendra, en el qual encara no s'han tret les garlandes marcides de la rua, les deixalles polsoses dels parapets i serpentines, i els sòrdids parracs d'unes pobres màscares ressagades. Una ciutat trista sota la disfressa dels sacs de terra i la pintura blanca. Potser ajuda a fer-nos la impressió d'una ciutat disfressada, el record inconscient dels comentaris que hem llegit en els periòdics respecte a l'ús —alguns diuen l'abús— dels uniformes entre la població civil anglesa, amb motiu de la guerra. Certament, la seva abundància no passa desaparcebuda a l'esguard de l'observador més superficial. I és fàcil fer-ne, com tantes se'n fan, cruels i enginyoses ironies. Però cal no confondre la diversitat d'estímuls i motivacions que es barregen en aquest fenomen tan complex; perquè, si alguns poden ésser frívolament lleugers, altres responen a nobles sentiments de responsabilitat ciutadana. Potser, en algunes de les noies uniformades, i en les que més solen sortir en les fotografies, hi hagi un desig implícit d'aventures incitants i de fer-se una nova semblança. Conten els diaris que els perruquers tenen molta feina a tallar i arranjar cabelleres femenines. Potser perquè la comoditat de la feina ho exigeix; altres, potser per a fer-se un rostre entremaliat sota la visera de la gorra tirada endarrere. Ara, sí que és cert que, en general, els *wardens*, amb llurs cascs i embalums de fardells i caretes, no ofereixen un conjunt gaire estètic, i que algunes de les dones uniformades tenen una figura més aviat imponent que riallera; també ho és que hi ha moltes noies a les quals l'uniforme ben portat confereix una gràcia inèdita. Però, evidentment, no és la intenció frívola, que tant ressurt en els diaris i en els comentaris crítics, la que representa la veritable motivació del treball a què es lliuren voluntàriament tantes dones. Hi ha una causa més profunda, més sincera, que costa un xic de comprendre si hom jutja el fet superficialment; i és el sentit de solidaritat col·lectiva, l'impuls exigent de servei a una causa comuna, l'estructura mental i moral que forma la fortalesa britànica, la sòlida estratificació de la societat anglesa que, si en el seu enquadrament té defectes inevitables, punts febles i exageracions ridícules, en el seu conjunt és fort, noble i admirable. En moltes d'aquestes dones, l'ofrena al treball no sols és aparatosa, sinó que de

tan sincera arriba a ésser tímida. En oposició a algunes noies que semblen disfressar-se amb l'uniforme, podríem destacar l'afinada delicadesa d'una amiga nostra que s'excusava modestament que havia de venir a casa amb uniforme, i que, després d'una estona de femenina conversa, se n'anava a passar tota la nit de guàrdia com a conductora d'ambulància. Un fenomen tan ple de matisos profunds i delicats, com el de les dones uniformades, és d'aquells que més deixa veure l'estulta vanitat dels judicis barroers i temeraris. Perquè, molt sovint, l'honradesa i la justícia obliguen a convertir la fàcil mordacitat irònica en devot i merescut respecte.

12 DE SETEMBRE

Aquest matí ha passat per casa l'encarregat de districte dels serveis d'instal·lació de refugis. El servei construeix, sense despeses per als particulars, petits refugis de planxa ondulada coberts de terra, en el tros d'herba que hi ha indefectiblement al darrere dels milers i milers de cases suburbials londinenques. De primer passa l'encarregat de casa en casa, i hi pren nota de les dades que interessin: capacitat que ha de tenir el refugi segons el nombre de persones, lloc on pot instal·lar-se, observacions especials que hauran de tenir-se en compte. Més tard es distribueix el material que el forma, i després ve la brigada que ha de construir-lo. Avui, omplint el primer tràmit de l'expedient, ha vingut l'encarregat a prendre les dades; i tot seguit, en veure que érem catalans, ha començat a mirar-nos amb visible interès. L'home vacil·lava; es veia que volia dir quelcom, i no s'hi atrevia. El temor de donar un pas en fals feia que anés avançant a poc a poc i amb prudència. Però quan ha comprès clarament la nostra condició d'exiliats, ha parlat amb franquesa; i amb paraula cordial i cara riallera ens ha dit que coneixia Barcelona, per haver-hi estat diverses vegades, quan anà a lluitar, com a voluntari de les brigades internacionals, en la nostra guerra.

Ens ha parlat de la lluita, i dels fets d'armes en els quals prengué part, amb un calor simpàtic i una fe no mustigada. Alt, escardalenc, el gest una mica arbitrari i matusser, la pell molt pàlida i un posat com de poca salut. Però parlava amb una emoció sincera; volia dir-nos els seus records de Barcelona, de la qual guarda una bella imatge. I en preguntar-li què era allò que li agradà més, se li veia una certa dificultat a expressar-ho. Certament, li havia plagut la vista de Collserola, l'animació ambient, la tèbia manyaga del sol mediterrani; però guardava quelcom més complicat per explicar. A la fi, dibuixant en un tros de paper un pla esquemàtic de la ciutat vella —una ratlla les Rambles, una altra el carrer de Fivaller, un punt l'Ajuntament— s'ha fet entendre. D'allò que en guardava una impressió més profunda, era del modest restaurant dels «Cargols», al carrer d'Escudellers.

Parlava de la guerra, a la qual anà com a voluntari, amb una emoció i entusiasme no decebut per la desfeta. Hem volgut inquirir les causes per les quals anà a lluitar. I la resposta ha estat ben explícita. Ell —i com ell, segons afirmava, la majoria, almenys, dels voluntaris anglesos— no el mogué a anar-hi altre sentiment que el de la llibertat, el de defensar un poble que es batia coratjosament contra la injusta agressió de la força. Res més. Cap motiu exclusivament social, cap mòbil tenebrosament revolucionari; res més que aquell somni generós de la

llibertat, tan fort i viu en l'ànima dels homes. Ho resumia amb paraules senzilles: «Defensàvem aleshores la mateixa causa que defensem en la nostra guerra d'ara». I era encoratjador de veure com enmig de tanta confusió ideològica, de tanta habilitat tèrbola i propaganda tendenciosa, la reacció d'una ànima jove vibrava pel sentiment que mai envellirà ni morirà mai, de l'amor per la llibertat. Acomplida la seva missió, se n'ha anat pel carrer desert, amb el posat escardalenc i l'aire malaltís, amb un somriure de joia innocent. Les seves darreres paraules eren plenes d'un fervor emotiu; però la cordial simpatia amb què hem correspost a una tan franca amistat, es barrejava amb un punt d'humor produït per aquestes facècies esbojarrades de l'atzar. Perquè mai no hauríem pogut pensar ni preveure que el nostre primer contacte amb l'organització londinenca de refugis servís a un amic inconegut, però provat en el sacrifici, per a evocar, per damunt de tota altra bellesa i gràcia de Barcelona, l'olor substancial i suculent de la bona cuina catalana, i amb ell qui sap quins records volguts d'amor aventurer o de companyonia fraterna lligats amb els menjadors equívocs d'aquells «Cargols» i de l'inoblidable peix a la marinera.

13 DE SETEMBRE

La preocupació de la guerra, que traspua de les hores que passen tan lentes, afeixuga la letal monotonia de la vida del suburbi de la gran ciutat. Aquella pena somorta que no arriba a definir-se en la convivència, però que posa en el viure senzill i conformat com una ombra de venciment contra el qual és endebades lluitar, pren en l'atmosfera àtona de la guerra una laxitud més fosca. Una revista anglesa publicava darrerament un interessant assaig sobre la vida de les dones de la classe mitjana als suburbis londinencs; una vida en la qual la buidor de les hores va infiltrant-hi, a poc a poc, com una mansa desesperació. Llevat d'aquelles dones que s'han llançat a servir voluntàriament la seva pàtria, i hi troben un lloable motiu de joia íntima, de la majoria de les altres, avui per avui la guerra n'ha buidat encara més les hores buides del viure. En la preocupació general han quedat desvaloritzades petites preocupacions episòdiques que ajudaven, però, a omplir el temps. I a moltes cases hi ha la mancança dels absents, sobretot la dels fills evacuats. És el desvagament ocios de la feina que donaven els petits que són fora allò que fa més viu i més desesperat l'enyor.

Tristesa del suburbi gris, de la tardor boirosa, de la guerra inoperant: totes s'acorden i es fonen en una mateixa emoció resignada i melangiosa. Avui he anat al carrer de les botigues, a la cruïlla de les grans vies de trànsit on hi ha els basars modestos, els magatzems de preus fixos, els restaurants econòmics, les botigues de queviures, les tendes dels mercadets i les parades dels venedors ambulants. Aquests són illots d'animació enmig de l'extensa i difusa dispersió del suburbi, en els quals, amb un centenar de passos, podeu anar del Woolworth al Litelwood, dels Marks Spencer als British Store, dels Boots als Lyons del barri. Avui l'animació era la mateixa de sempre, però semblava com si al damunt hi planés una tristesa encara més feixuga que la dels altres dies. He entrat en un carreró obert que fa de mercat. A les botigues, el coàgul sangonós de la carn congelada tenia la profunda desolació imponent dels experiments que fan els savis als laboratoris per a conservar artificialment, uns dies o

unes hores, l'aparença de vida dels òrgans dels animals morts. Unes pobres gallines desplomades, moradenques i colltortes, eren com els cadàvers de les il·lusions d'unes velles dames aristocràtiques vingudes a menys. I tota la tristesa de la vida quotidiana jeia desmanoyada damunt dels taulells regalimants, en els peixos aigualits, d'ulls entelats, que sembla que no ha de comprar ningú...

Tristesa del suburbi, tristesa de la tardor, tristesa de la guerra. Record melangiós dels qui són lluny, dels soldats, dels mariners, de tots aquells a qui el deure fa estar separats dels seus. Però, sobretot, enyor dels infants que han deixat la casa i les hores buides de feina, de joc i de rialles; dels petits que marxaren un matí, portant en bandolera, a l'esquena, una motxilla amb la roba i un rotlle de periòdics infantils.

14 DE SETEMBRE

Capvespre de tardor. Les ratxes del vent esquincen les filagarses de boira, que queden com a vestits esparracats entre les branques fosques dels arbres. Els núvols baixos llencen ruixims gelats que fuetegen els sostres regalimants de la pluja. Tardor a la terra i tardor a les ànimes. Passades la tensa emoció de les primeres jornades, les impressions noves i les anècdotes pintoresques, en aquesta posta ombrívola pesa damunt de l'ànima tota la tristesa de la guerra. És en una hora com aquesta, amb la natural hostilitat, quan més es comprenen les dificultats de les grans accions decisives, quan es pressent que la guerra serà llarga i dura, quan més passen dintre l'esperit els dolors que haurà de comportar per a tanta gent sofrent. La melangia de la tardor és la monòtona angoixa dels soldats a les trinxeres, el risc amagat dels marins en l'aventura incerta del mar, l'heroisme dels qui volen pel cel i cauen vençuts a la terra, el dol de tants homes i dones i infants que patiran pel torb sinistre desfermat damunt del món per l'urc del domini i l'ambició personal. En el capvespre de tardor que va caient amb la fosca i la pluja, hi ha també el pesombre de les defallences morals a vèncer, les hores de dubte, els errors a corregir, els descoratjaments a superar. La guerra serà llarga, i serà hipòcrita i traïdora. Damunt d'una societat cansada, d'un món mig desfet, s'hi abocaran no solament les allaus de foc i ferro, les masses d'homes i d'armes, l'assalt dels elements ofensius, la tempesta de destrucció i de ruïna, sinó també els recursos de la perfídia i la mentida, les lamentacions hipòcrites, les maniobres equívokes, les campanyes dirigides a derrocar la moral i afeblir la resistència. Guerra dura, al front i a la rereguarda, en la carn i en l'esperit; amb la mortal tristesa d'un capvespre de tardor.

Més que les gestes llampants, ingènuament pintades en les velles estampes bèl·liques, la guerra serà presència contínua de risc, dolor i sofriment físic, d'angoixa moral, la guerra de les armes i la dels nervis, amenaces i parany, monotonía trista i tràgica. La guerra serà així, i més val comprendre-ho des del començament per a no descoratjar-se'n. Però la partida és massa important, el tombant és massa decisiu, i l'hora massa històrica, per a no sentir la imperiosa exigència de vèncer dificultats, entrebancs i obstacles, costi el que costi i calgui el que calgui. És la llibertat dels homes, la independència dels pobles, tota una concepció de la vida digna i humana, la que està en joc i en perill. Salvar de l'amenaça de destrucció tot allò que representa

quelcom de noble i d'elevat en la pobra vida dels homes, bé compensa tots els sacrificis. És la dura lliçó del destí la que obliga a fer avui la guerra per a poder gaudir demà de la pau. Per a enfrontar-s'hi coratjosament, i per a mantenir la moral alta i forta, més que el record dels dolors i sofriments cal evocar els exemples de voluntat i abnegació que ofereixen abundantament el front i la rereguarda. No tot és ombra i fang en la vida i el sentiment dels homes; és perquè en ells hi ha més de bo i de pur que no pas de dolent i miserable, que les hores més tristes i feixugues, són les més gràvides de futur i d'esperança.

La guerra s'anuncia llarga i dura com un hivern. Que, com l'hivern, sigui fecunda i prometedora.

15 DE SETEMBRE

El vent ha rentat el cel. La llum del dia ha esbargit les boires i les cabòries de la nit. Als jardins, els verds són més tendres; i, a la ciutat, els rostres són menys tibants.

Un grup de soldats riallers miren enlaire una esquadreta d'avions. Les ales blanques brillen d'espurnes de sol. En el cel de tardor són ja com una promesa de victòria... Com un vol d'ocells en la gran llibertat del cel i del vent.

16 DE SETEMBRE

En pocs dies, el *common* ha canviat de visatge. En aquests dies tardorals, el temps varia amb la rapidesa de les mutacions escenogràfiques. Uns cops és la monotonia de la pluja, que cau lentament damunt dels grans llençols de l'herba mullada; després són les grises cortines de la boira, que s'espellifen entre les branques dels arbres; més tard, quan se n'esvaneixen els darrers retalls, un sol pàl·lid il·lumina el *common*, com els reflectors del prosceni, i fa brillar les gotes d'aigua que regalimen dels brins d'herba. La decoració també és diferent: en el paisatge de pau s'hi han muntat, com a accessoris de melodrama, els canons i el campament de la bateria antiaèria. I a les modestes diversions de l'estiu han succeït els exercicis dels soldats d'un regiment, que utilitza el *common* com a camp d'instrucció.

L'espectacle públic de l'exercici dels soldats deixa veure la resolució, el mètode, la calma i el caràcter amb què el poble britànic es prepara per a la guerra que comença. Els qui recordem els exercicis militars, uniformes i rígids, tan eixuts com la terra eixuta dels camps suburbials de les nostres ciutats, ens sorpren la multiplicitat d'aquestes pràctiques damunt de la verda catifa del *common*. Allò que sobta més és la diversitat, que sembla espontània, dels exercicis fets tots ells per petits escamots. Un grup s'ensinistra en el maneig d'un morter de trinxeres; l'instructor cronometra el temps que necessiten els homes per a transportar des del lloc de sortida les peces del petit canó, muntar-lo, apuntar i disparar; l'exercici es repeteix amb la tenacitat dels qui s'obstinen a millorar una marca esportiva. Un altre grup aprèn l'ús de l'ametralladora, un altre s'entrena en el llançament de les granades de mà, un altre en la lluita i l'atac a la baioneta. Un grup s'ocupa del transport de ferits; els equips auxiliars sanitaris controlen el temps que triguen a col·locar i a conduir amb les lliteres els soldats que fan de

ferits. Abunden les pràctiques de les diverses modalitats de les transmissions de senyals: a l'entorn de l'ampla prada oberta del *common*, petits grups d'observadors s'ensinistren en la utilització dels aparells de transmissió òptica; altres, amagats entre els arbres, manegen els aparells telegràfics i telefònics portàtils; una secció de soldats especialitzats treballa en una estació emissora muntada damunt d'un camió. En el camp del costat, un monitor de cultura física entrena amb exercicis atlètics i amb passos de joc (amb una pilota de futbol) un grup de soldats vestits amb jersei i calça curta. I una mica més lluny, sota els arbres del llac, assagen els músics improvisats del regiment; els de la banda de tambors, els colpegen amb una decisió que compensa la manca de mestratge; la melangia del sac de gemecs s'acorda amb el paisatge gris, però esquinça el conjunt druïdic que hi deixa suspès, l'estridència irònica i aguda de les cornetes que desafinen...

Però la característica més atractiva de l'exercici és la senzilla normalitat amb què es produeix. Res de l'encarcarada rigidesa que en altres països solen revestir els actes militars més simples. Al voltant dels petits escamots de soldats hi ha grups de curiosos que miren com fan la instrucció, s'hi barregen, i ho comenten. Evidentment, fan més nosa que servei, però ni els instructors semblen preocupar-se'n, ni els soldats semblen sentir-se cohibits pel públic que els mira. Parlen els uns amb els altres, jutgen el treball fet, es riuen dels incidents còmics, subratllen els resultats assolits. Arreu, una normalitat espontània.

La decoració del *common* ha canviat una mica, però, en el fons, la vida continua essent la mateixa. A les distraccions de pau de l'estiu, han seguit, amb més boira i menys gent, les distraccions de guerra de la tardor. Aquest aire senzill, hom diria gairebé rialler enmig de la preocupació ambiental, revela un dels caires més profunds i humans de l'ànima anglesa.

Perquè és difícil oblidar que els soldats, que aquí s'entrenen amb tanta apacible naturalitat, es preparen per a una guerra que comença i que segurament serà llarga i cruenta. És això que dóna a aquesta senzillesa una significació més noble i dramàtica. És difícil preveure què portarà el demà: què serà dels soldats que s'instrueixen per marxar al combat, de la gent que els mira i que no sap les privacions que els esperen, de tots nosaltres, els qui els observem amb una simpatia encuriosida. Davant de l'esdevenidor incert, guardem l'emoció de l'instant present, d'aquesta hora tardoral viscuda en la dolçor suau del *common*, en la qual sentíem que el plany melangiós de la gaita cèltica despertava, en l'inconscient més pregon, atàviques reminiscències d'uns avantpassats remots que, en la llunyania del temps, vingueren a les costes mediterrànies de mar i de sol, des de les terres nòrdiques de fred i de boira.

17 DE SETEMBRE

L'amenaça latent des del començament de la guerra, i que havia anat espesseint-se en els darrers dies, s'ha convertit avui en una realitat massa certa. L'exèrcit de la Unió Soviètica ha envaït Polònia.

El cop és dur per als aliats; però en l'atuïment de la sotragada, més que les consideracions militars i estratègiques, produeix un xoc encara major la repugnància moral. No volem entrar en raonaments ni subtilitats; sabem que, d'aquest fet, se'n donaran els pretextes i les

motivacions més dissemblants; que el partidisme polític i la propaganda tendenciosa el faran tergiversar, aquest fet, al gust de cadascú, perquè els adversaris es tirin mútuament imprecacions i dicteris. Però, per damunt de la barreja de reaccions i passions que provocarà, hi ha avui, com a reacció immediata, imperiosa, incoercible, el sentiment de condemna, la simple però irrefrenable repulsa de l'ànima, la repugnància de veure la deslleialtat que representa aprofitar-se de la lluita que un altre sostè per a agredir-lo amb brutal voracitat. És la baixesa del gest allò que, per damunt de les controvèrsies dels homes i les passions polítiques, provoca un viu i honrat sentiment de repulsió i de condemna.

L'agressió russa a Polònia contribueix també fortament a augmentar el confusionisme ambient, el desordre mental en què viu el món d'avui. És la definitiva concreció del gran capgirament que representa el pacte germano-soviètic, del qual ara es veuen les conseqüències: el primer guany egoista que Rússia vol obtenir en compensació al seu ajut a Alemanya. L'anunci del pacte precedí l'agressió alemanya; l'entrada de les tropes russes a Polònia haurà d'ésser l'inici de noves i cruents agressions. Quina serà l'altra víctima immolada? Cap on es desbordarà el torrent de la violència cobejosa? Qui sabria dir-ho! Després del canvi material i moral que representen aquests fets, del canvi de posicions, de la revisió obligada de tantes idees que semblaven fixes, és impossible preveure tot d'una què pot passar.

L'equilibri internacional, sempre inestable, es manté precàriament per la recíproca compensació de grups de forces que actuen en sentits més o menys coneguts. És com una ponderació de masses, en la qual cadascuna d'elles, com en un sistema estelar, influeix i està influïda, en relació amb les altres, per una mena de llei física de la gravitació. Encara que, en un moment concret, no totes les forces siguin dinàmicament actants, fins aquelles que instantàniament en semblen allunyades actuen en potencial i influeixen en l'equilibri o en el procés dels grans moviments i de les orientacions del conjunt. Però quan ve un capgirament total, una subversió brusca com aquesta, és com si es produís un cataclisme, una mutació de posicions, un naufragi d'idees, una negació de principis. En la tèrbola desorientació del món, uns actes com el de l'agressió russa a Polònia són d'aquells que porten la confusió al paroxisme i afeixuguen el pes del descoratjament.

És en aquesta tarda tardoral londinenca, paladejant l'amargor dels propis dolors que puguen a glopades de la tristesa del record, quan veiem clarament aquell que fou el nostre destí, com ens mereixíem la dissort soferta, com la nostra terra fou també la víctima de la concupiscència dels qui, des d'angles diferents, volien disputar-ne el domini del món, i, a darrera hora, semblen haver-se entès per a repartir-se'l. Quina pena i repugnància causa aquest concepte primitiu de la vida! En el capvespre tardoral, la pròpia tristesa es fon en l'ombrívola preocupació del dia. I és la ferida, encara sagnant, del dolor sofert, la que avui ens fa sentir, més encara que les amenaces militars, les combinacions polítiques, les condemnes morals, una pietat tan sincera i profunda per la pobra gent polonesa que, terres enllà, en una llunyania de distàncies que no de cor, veu trepitjada i sotmesa la seva pàtria, s'arrossega per l'angoixa de les carreteres en una fugida sense sortida, sofreix, plora, lluita i es mor; aquesta

gent que agonitza en el calvari i el martiri semblants als que fa menys d'un any vàrem sofrir nosaltres i els qui són carn de la nostra carn i germans de la mateixa ànima. En la fonda i greu preocupació d'avui allò que més pregonament ens commou és la trista evocació del gran dolor de Polònia.

18 DE SETEMBRE

La primera notícia la porten, amb la seva estridència cridanera, els cartells dels diaris — «H.M.S. Courageous sunk»—; després, la ràdio la continua. És una mala nova. Sembla que en contra dels aliats s'agomboli un conjur de constel·lacions adverses. Ahir, la invasió de Polònia pels russos, cosa que representa la ràpida liquidació del front oriental; avui, la pèrdua d'un important vaixell de la flota britànica. Quan el destí malamorós descarrega els seus llamps, no sol fer-ho per cops isolats; afeixuga l'home amb la repetició de les dissorts. Cops durs, tots dos, que podrien afeblir la moral d'un poble feble. Diguem, en honor d'Anglaterra, i de la veritat, que si bé pot veure's en el visatge de la gent el séc de la natural preocupació, els cops s'han superat amb serena fortalesa, amb el mateix coratge que donava el nom al vaixell perdut, i amb què han afrontat la mort els mariners que el tripulaven.

Aquests fets, en el seu colpidor dramatisme, tenen almenys l'avantatge que simplifiquen el concepte de les coses i aclareixen posicions i actituds. La desaparició del front oriental i la virulència dels atacs submarins esvaeix moltes il·lusions cànides i força càlculs tèrbols; i dibuixa clarament el caràcter que tindrà la guerra que comença. Guerra llarga, dura, tenaç, al front i a la rereguarda, guerra de perill amagat, de confusionisme mental, de desgast corrosiu, de vacil·lació i recobriment moral.

Una guerra com l'han volguda els totalitaris, els qui pretenen recobrar el seu domini en la descomposició i l'anihilament d'una humanitat ja mig desfeta. Aquests fets, que perfilen amb trets acusats la fesomia que tindrà la guerra, aclareixen al fons de les consciències de molts l'actitud que resoltament cal prendre: simplement, la de combatre. Són els moments de la fidelitat profunda, en els quals no importa que a l'entorn nostre es produeixi una confusió d'idees i conceptes, d'estímuls i reaccions, d'ordres i propagandes; que sembli alguns instants que la raó dubti i el sentiment vacil·li. Allà, ben endins, en el més pregon de la nostra ànima, en la fibra més íntima, en aquells estrats autènticament propis, inaccessibles a l'engany i insubornables a la temptació del mínim esforç, hi ha quelcom ben simple i ferm, que marca inequívocament la decisió a prendre: és la de combatre.

Aquells que ens hem trobat abans en condicions anàlogues, que hem sentit que al voltant nostre tot trontollava i es desfeia, que més que complir el deure ens constava saber quin era el que havíem d'acomplir, que ens repugnava una col·lusió de factors que s'interferien amb el nostre ideal, que sentíem ventades de dubte i descoratjament..., però que, malgrat tot, obeíem un manament interior, o una exigència imperativa, que ens feia combatre sense defallir; aquells podem comprendre l'estat d'esperit, la fermesa resolta amb què els millors dels qui ens envolten, i la gran multitud exemplarment disciplinada que els segueix, afronten la lluita

que comencen.

Passada la il·lusió fictícia de les primeres jornades, el fet pintoresc d'allò imprevist i anecdòtic, els cops durs d'ara són els que defineixen les característiques de la guerra i en dibuixen els perfils.

La guerra serà llarga i dura, hipòcrita i monòtona. Podem, doncs, cloure aquestes impressions. Continuar-les dia rere dia fóra repetir, en una sèrie de notes sempre iguals, uns fets anàlegs, uns sentiments semblants, unes reaccions ja sentides. La guerra serà llarga i dura com un hivern. Però en el cor de l'hivern ja hi viu la primavera, que no deixarà de venir. I, en cloure aquest curt dietari, traiem de la severitat d'aquestes hores denses i greus la lliçó moral que comporten: la del coratge senzill i callat, anònim, humà, generós, dreturer.

I és que el coratge animós en les hores adverses és una promesa de millor sort i la fermaça de serena equanimitat en les hores propícies.